

Z PROBLEMATYKI WIKTYMOLOGII

Księga dedykowana
Profesor Ewie Bieńkowskiej

Z PROBLEMATYKI WIKTYMOLOGII

Księga dedykowana
Profesor Ewie Bieńkowskiej

redakcja naukowa

Lidia Mazowiecka

Witold Klaus

Anna Tarwacka

Zamów książkę w księgarni internetowej

profinfo.pl
księgarnia internetowa

Publikacja wydana przy wsparciu Fundacji Pomocy Ofiarom Przestępstw

Publikacja dofinansowana przez Instytut Nauk Prawnych PAN

Publikacja dofinansowana przez Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

Recenzenci

Prof. dr hab. Irena Rzeplińska

Dr Barbara Namysłowska-Gabrysiak

Wydawca

Monika Pawłowska

Redaktor prowadzący

Adam Choiński

Opracowanie redakcyjne

Agnieszka Bąk

Anna Sorówka-Łach

Łamanie

PIUS

© Copyright by

Wolters Kluwer Polska SA, 2017

ISBN: 978-83-8107-421-6

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19

e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wstęp	9
<i>Tabula gratulatoria</i>	13
Wykaz publikacji Profesor Ewy Bienkowskiej	17

POKRZYWDZENI PRZESTĘPSTWEM I OCHRONA ICH PRAW

<i>Anna Tarwacka</i> Ofiara przestępstwa w myśli starożytnej	37
<i>Wojciech Zalewski</i> Przyszłość wiktymologii – w stronę realizmu?	49
<i>Gerd Ferdinand Kirchhoff</i> Victims' criminal justice system	62
<i>Cezary Kulesza</i> Ewolucja uprawnień pokrzywdzonego w polskim procesie karnym	77
<i>Joanna Brylak, Andrzej Ważny</i> Sytuacja pokrzywdzonego w procesie karnym – zagadnienia kluczowe	95

Beata Czarnecka-Działuk, Dobrochna Wójcik
Refleksje o sytuacji ofiar przestępstw na podstawie badań 115

Anna Zientara
**Obowiązek naprawienia szkody lub zadośćuczynienia
 za doznaną krzywdę po nowelizacji Kodeksu karnego z 2015 r.** ... 130

Lidia Mazowiecka
Państwowa kompensata dla ofiar przestępstw w Polsce..... 142

Wojciech Cieślak
**„Zbiorowy pokrzywdzony” oraz kompensacja generalna
 w polskim prawie karnym**..... 164

Tomasz Kanty
**Prawo pokrzywdzonego do tłumacza w procesie karnym
 w świetle dyrektywy 2012/29/UE z 25.10.2012 r.**..... 171

Katarzyna Dudka
**Informowanie pokrzywdzonego o opuszczeniu zakładu
 karnego przez skazanego lub tymczasowo aresztowanego**..... 184

Maria Szczepaniec
Media a wtórna wiktyimizacja..... 197

POKRZYWDZENI O SZCZEGÓLNYCH POTRZEBACH

Zbigniew Lasocik
**Sytuacja ofiar handlu ludźmi i pracy przymusowej
 w Wielkiej Brytanii w świetle nowej regulacji prawnej**..... 209

Dagmara Woźniakowska-Fajst
**Ofiary uporczywego nękania (stalkingu) – charakterystyka
 oraz skutki pokrzywdzenia** 229

<i>Krzysztof Karsznicki</i> Grupy ofiar dyskryminowane w Polsce	240
<i>Marta Kolendowska-Matejczuk</i> Ochrona praw ofiar przestępstw z nienawiści w polskim prawie karnym	256
<i>Witold Klaus</i> Cudzoziemki jako osoby doświadczające przemocy motywowanej uprzedzeniami w Polsce	279
<i>Urszula Nowakowska</i> Temida pod lupą – mity i stereotypy na salach rozpraw	294
<i>Agnieszka Rękas</i> Ustawa o przeciwdziałaniu zagrożeniom na tle seksualnym – kilka uwag	312
<i>Łukasz Cora</i> Wyjątkowość dopuszczalności ponownego przesłuchania pokrzywdzonego w trybie art. 185a i 185c k.p.k.	323

MEDIACJA W PRAWIE KARNYM

<i>Olga Sitarz</i> Ograniczenia możliwości przeprowadzenia mediacji wynikające z podstawowych zasad prawa karnego materialnego	337
<i>Dariusz Kuźelewski</i> Mediator jako czynnik społeczny w procesie karnym	349
<i>Martin Wright</i> Is mediation appropriate even for rape?	361

Magdalena Grudziecka, Jerzy Książek
**Mediacja w sytuacji przemocy domowej – na podstawie
doświadczeń mediatorów** 383

Paulina Wiktorska
Zagrożenie wtórną wiktyimizacją podczas mediacji 398

VARIA

Jolanta Jakubowska-Hara
**Kilka uwag w kwestii ochrony interesów pokrzywdzonego
w prawie wykroczeń (na tle regulacji w prawie karnym)** 411

Elżbieta Dobiejewska
Spór o rodzicielskie uprowadzenie dziecka za granicę 425

Paweł Burzyński
**Instytucja wykorzystania dowodu z kontroli operacyjnej
(art. 168b k.p.k.) w świetle uwarunkowań konstytucyjnych
i prawnomiędzynarodowych** 435

Wykaz skrótów 449

Autorzy 453

WSTĘP

Nie jest łatwo podejmować badania nad zupełnie nowym zagadnieniem, które na dodatek niekoniecznie jest kompatybilne z jedynym słusznym ustrojem, kiedy wyjazdy zagraniczne stanowią ewenement i kiedy nie ma się dostępu do podstawowej literatury wydawanej na świecie. Tym bardziej należy docenić odwagę Jubilatki, która nie bała się podjąć zagadnienia pionierskiego i do dziś zajmuje się nim z niesłabnącym zapałem. *Sapere ausae ad multos annos!*

Ewa Bieńkowska urodziła się 25.05.1950 r. w Warszawie. W latach 1968–1972 studiowała na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, gdzie w roku 1972 uzyskała tytuł magistra prawa. Napisała pracę na temat prawie nieporuszany wówczas w polskiej literaturze: o wiktyologii (cała polska literatura na ten temat liczyła wówczas jeden artykuł). Pomysł podsunął jej promotor, Profesor Zbigniew Czeczot. Był to początek fascynacji, która zaowocowała mnóstwem znanych na całym świecie publikacji. Następnie podjęła studia doktoranckie w Instytucie Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk (1974–1977), po których została zatrudniona na stanowisku starszego asystenta w INP PAN (1977–1982). Stopień doktora uzyskała w 1982 r., po obronie pracy doktorskiej zatytułowanej *Wpływ zachowania ofiary na rozstrzygnięcie sprawy o zgwałcenie*, wydanej później przez Zakład Narodowy im. Ossolińskich (Wrocław–Kraków–Warszawa 1984). W latach 1982–1992 pracowała jako adiunkt w INP PAN, a w latach 1983–1988 – na tym samym stanowisku w Instytucie Problematyki Przestępczości. W 1992 r. uzyskała stopień doktora habilitowanego na podstawie monografii *Wiktyologia. Koncepcje, kierunki badań, perspektywy* (Zakład Narodowy im. Ossolińskich,

Wrocław–Kraków–Warszawa 1992). W latach 1992–2005 pracowała na stanowisku docenta w Instytucie Nauk Prawnych PAN, po czym przeszła na emeryturę.

Przez wiele lat prowadziła wykłady i seminaria z prawa karnego materialnego i procesowego, wiktymologii, mediacji i kryminologii. W latach 1985–1989 była wykładowcą wiktymologii w Międzyuniwersyteckim Centrum w Dubrowniku i Amsterdamie. W latach 1995–2000 wykładała jako profesor w Instytucie Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji Uniwersytetu Warszawskiego. W latach 2003–2005 była profesorem na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Opolskiego, gdzie pełniła funkcję Kierownika Katedry Kryminologii i Wiktymologii. W latach 2008–2009 pracowała na stanowisku profesora w Wyższej Szkole Zarządzania i Prawa im. Heleny Chodkowskiej w Warszawie, a w latach 2009–2010 – na stanowisku profesora w Wyższej Szkole Ekonomii i Prawa im. Prof. Edwarda Lipińskiego w Kielcach. W latach 2010–2013 była profesorem w Europejskiej Wyższej Szkole Prawa i Administracji w Warszawie, a obecnie jest zatrudniona jako profesor na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego.

Zainteresowania Profesor Ewy Bienkowskiej ogniskują się na zagadnieniach prawa karnego, jest również światowej klasy specjalistą w zakresie wiktymologii i mediacji. Opublikowała ponad dwieście monografii, artykułów i recenzji, które weszły do kanonu literatury w tych dziedzinach. Uczestniczyła w dziesiątkach konferencji i sympozjów naukowych. O uznaniu dla jej osiągnięć świadczy powierzanie jej licznych funkcji i stanowisk, tak w kraju, jak i za granicą. Była członkiem Zarządu Głównego Towarzystwa Naukowego Prawa Karnego (1985–1995), głównym specjalistą ds. osób pozbawionych wolności w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich (1990–1995), członkiem zarządu Światowego Towarzystwa Wiktymologii (1993–2000), członkiem Zespołu ds. wprowadzenia mediacji w Polsce przy Towarzystwie Penitencjarnym „Patronat” (1995–1998), przewodniczącą Zespołu ds. opracowania Polskiej Karty Praw Ofiary przy Ministrze Sprawiedliwości (1998–1999), członkiem Społecznej Rady ds. Alternatywnych Metod Rozwiązywania Konfliktów i Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości (2009–2014), członkiem Rady ds. Pokrzywdzonych Przystępstwem przy Ministrze Sprawiedliwości

(2009–2014), członkiem Zespołu Doradców ds. Ofiar Przestępstw przy Prokuratorze Generalnym (2010–2016).

Nie można pominąć udziału Profesor Ewy Bieńkowskiej w kształtowaniu pozycji prawnej ofiar przestępstw na świecie. Jako członek Światowego Towarzystwa Wiktytologii współpracowała przy tworzeniu projektu Deklaracji o podstawowych zasadach sprawiedliwości dla ofiar przestępstw i nadużyć władzy. Zgromadzenie Ogólne ONZ nie przyjęło niestety tego dokumentu w zaproponowanej formie. Wobec sprzeciwu supermocarstw, USA i ZSRR, znacząco ograniczono zakres ochrony dla ofiar nadużyć władzy (Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 40/34 z 29.11.1985 r.).

Mieliśmy zaszczyt i wielkie szczęście słuchać wielu wykładów Profesor Ewy Bieńkowskiej na temat pozycji prawnej ofiar różnego rodzaju przestępstw, a w szczególności tych najbardziej pokrzywdzonych i cierpiących. Pani Profesor stoi na stanowisku, że każda ofiara wymaga traktowania jej z godnością i szacunkiem. Wielki profesjonalizm, zaangażowanie w sprawy społeczne, sprawiedliwość, trafność osądu i wrażliwość na krzywdę doznawaną przez ofiary przestępstw to cechy, za które Ewę Bieńkowską ceni bardzo wiele osób. Przy wszystkich sukcesach naukowych pozostała Ona jednak człowiekiem niezwykle skromnym i znajdującym czas dla każdego.

Prezentowana księga jest wyrazem podziwu i uznania dla dorobku Pani Profesor Ewy Bieńkowskiej ze strony autorów artykułów, a także innych osób, które doceniają Jej wkład w proces kształtowania praw ofiar przestępstw oraz procedur mediacyjnych.

*Witold Klaus
Lidia Mazowiecka
Anna Tarwacka*

TABULA GRATULATORIA

Prof. dr Ivo Aertsen, University of Leuven
Włodzimierz Albin, Wolters Kluwer
Dr Grażyna Baranowska, Instytut Nauk Prawnych PAN
Dr Anna Błachnio-Parzych, Instytut Nauk Prawnych PAN
Dr Barbara Błońska, Uniwersytet Warszawski
Dr Adam Bodnar, Rzecznik Praw Obywatelskich
Dr Joanna Brylak, adwokat
Dr Konrad Buczkowski, Instytut Nauk Prawnych PAN
Dr Paweł Burzyński, prokurator
Dr hab. prof. UWM Wojciech Cieślak, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski
Dr hab. prof. UG Mieczysław Ciosek, Uniwersytet Gdański
Dr Łukasz Cora, Uniwersytet Gdański
Dr Beata Czarnecka-Działuk, Instytut Nauk Prawnych PAN, Instytut
Wymiaru Sprawiedliwości
Dr Elżbieta Czwartosz, Uniwersytet SWPS
Dr Zbigniew Czwartosz, Uniwersytet SWPS
Dr hab. prof. UJ Zbigniew Ćwiąkalski, Uniwersytet Jagielloński
Dr hab. prof. INP PAN Paweł Daniluk, Instytut Nauk Prawnych PAN
Irena Dawid-Olczyk, Fundacja Przeciwko Handlowi Ludźmi i Niewol-
nictwu „La Strada”
Dr Elżbieta Dobiejewska, Dolnośląski Ośrodek Mediacji DOM
Prof. dr hab. Katarzyna Dudka, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
w Lublinie
Renata Durda, Ogólnopolskie Pogotowie dla Ofiar Przemocy w Rodzi-
nie „Niebieska Linia”
Prof. dr John P.J. Dussich, em. California State University, Fresno
Prof. dr Edna Erez, University of Illinois, Chicago

- Dr hab. prof. UwB Wojciech Filipkowski, Uniwersytet w Białymstoku
Dr Theo Gavrielides, The IARS International Institute
Dr hab. Ewa Gmurzyńska, Uniwersytet Warszawski
Dr hab. prof. UG Krzysztof Grajewski, Uniwersytet Gdański
Prof. dr Marc Groenhuijsen, Tilburg University, Prezes the World Society of Victimology
Magdalena Grudziecka, Polskie Centrum Mediacji
Dr hab. prof. UW Beata Gruszczyńska, Uniwersytet Warszawski
Dr Magdalena Grzyb, Uniwersytet Jagielloński
Dr Agnieszka Gutkowska, Uniwersytet Warszawski
Dr hab. prof. UwB Ewa Guzik-Makaruk, Uniwersytet w Białymstoku
Dr Ewa Habzda-Siwiek, Uniwersytet Jagielloński
Dr hab. prof. INP PAN Jolanta Jakubowska-Hara, Instytut Nauk Prawnych PAN
Maria Jasińska, Wolters Kluwer
Dr Tomasz Kanty, Uniwersytet Gdański
Dr Krzysztof Karsznicki, prokurator
Robert Kaszczyszyn, Polskie Centrum Mediacji
Prof. dr Hans-Jürgen Kerner, University of Tübingen
Prof. dr Gerd Kirchhoff, O.P. Jindal Global University
Dr Witold Klaus, Instytut Nauk Prawnych PAN
Paweł Knut, Uniwersytet Warszawski, Kampania Przeciw Homofobii
Dr Marta Kolendowska-Matejczuk, Europejska Wyższa Szkoła Prawa i Administracji
Dr hab. prof. UŁ Jacek Kosonoga, Uczelnia Łazarskiego
Dr Maryla Koss-Goryszewska
Dr hab. Anna Kossowska, Prezes Polskiego Towarzystwa Kryminologicznego im. prof. St. Batawii
Dr Andriy Kosyło, Uniwersytet Warszawski
Prof. dr hab. Krzysztof Krajewski, Uniwersytet Jagielloński
Dr hab. Ewa Kruk, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
Jerzy Książek, Polskie Centrum Mediacji
Prof. dr hab. Leszek Kubicki, Akademia im. Leona Koźmińskiego
Prof. dr hab. Cezary Kulesza, Uniwersytet w Białymstoku
Dr Dariusz Kuźelewski, Uniwersytet w Białymstoku
Dr hab. prof. UwB Katarzyna Laskowska, Uniwersytet w Białymstoku
Prof. dr hab. Zbigniew Lasocik, Uniwersytet Warszawski

Dr hab. prof. UKSW Irena Lipowicz, Uniwersytet Kardynała Stefana
Wyszyńskiego

Dr Marek Łukaszuk, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich

Prof. dr hab. Jarosław Majewski, Uniwersytet Kardynała Stefana Wy-
szyńskiego

Dr Lidia Mazowiecka, prokurator

Dr Barbara Mąkosa-Stępkowska, Uniwersytet Warszawski

Dr Joanna Mierzińska-Lorencka, Instytut Nauk Prawnych PAN

Dr Barbara Namysłowska-Gabrysiak, Uniwersytet Warszawski

Dr Maria Niełacna, Uniwersytet Warszawski

Dr hab. prof. INP PAN Celina Nowak, Instytut Nauk Prawnych PAN

Urszula Nowakowska, Centrum Praw Kobiet

Michael O'Connell, Sekretarz Generalny the World Society of Victi-
mology

Dr hab. prof. UG Robert Opora, Uniwersytet Gdański

Dr Paweł Ostaszewski, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości

Dr hab. prof. UZ Hanna Paluszkiewicz, Uniwersytet Zielonogórski

Prof. dr hab. Beata Pastwa-Wojciechowska, Uniwersytet Gdański

Dr hab. prof. UW Monika Płatek, Uniwersytet Warszawski

Prof. dr hab. Emil Pływaczewski, Uniwersytet w Białymstoku

Agnieszka Rękas, Biuro Rzecznika Praw Dziecka

Prof. dr hab. Irena Rzeplińska, Instytut Nauk Prawnych PAN

Prof. dr hab. Andrzej Rzepliński, Uniwersytet Warszawski

Prof. dr Paul Šeparović Zvonimir, em. University of Zagreb

Dr hab. Olga Sitarz, Uniwersytet Śląski

Dr Sylwia Spurek, Zastępczyni Rzecznika Praw Obywatelskich

Dr Piotr Starzyński, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski

Dr hab. prof. UG Sławomir Steinborn, Uniwersytet Gdański

Monika Szulecka, Instytut Nauk Prawnych PAN

Dr hab. prof. UKSW Anna Tarwacka, Uniwersytet Kardynała Stefana
Wyszyńskiego

Stanisław Trociuk, Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich

Dr Anna Walczak-Żochowska, Uniwersytet Warszawski

Prof. dr Sandra Walklate, University of Liverpool

Prof. dr hab. Stanisław Waltoś, em. Uniwersytet Jagielloński

Prof. dr hab. Jarosław Warylewski, Uniwersytet Gdański

Dr hab. Paweł Waszkiewicz, Uniwersytet Warszawski

Dr Andrzej Ważny, Europejska Wyższa Szkoła Prawa i Administracji
Dr hab. prof. UJK Leszek Wieczorek, Uniwersytet Jana Kochanowskiego
w Kielcach
Dr Łukasz Wieczorek, Uniwersytet Warszawski
Prof. dr hab. Roman Wieruszewski, Instytut Nauk Prawnych PAN
Dr Paulina Wiktorska, Instytut Nauk Prawnych PAN
Eugeniusz Wildner, prokurator w stanie spoczynku
Justyna Włodarczyk-Madejska, Instytut Nauk Prawnych PAN
Dr Dagmara Woźniakowska-Fajst, Uniwersytet Warszawski
Dr hab. prof. UG Krzysztof Woźniewski, Uniwersytet Gdański
Prof. dr hab. Dobrochna Wójcik, em. Instytut Nauk Prawnych PAN
Dr Martin Wright
Grzegorz Wrona, adwokat
Dr hab. prof. UG Wojciech Zalewski, Uniwersytet Gdański
Prof. dr hab. Eleonora Zielińska, Uniwersytet Warszawski
Dr Anna Zientara, Uniwersytet Warszawski

WYKAZ PUBLIKACJI PROFESOR EWY BIENKOWSKIEJ

I. Monografie i komentarze

1. *Wpływ zachowania ofiary na rozstrzygnięcie sprawy o zgwałcenie*, Ossolineum 1984;
2. *Wiktymologia. Koncepcje, kierunki badań, perspektywy*, Ossolineum 1992;
3. *Jak postępować z ofiarami przestępstw? Dokumenty Rady Europy i Narodów Zjednoczonych*, (współautorstwo C. Kulesza), Białystok 1992;
4. *Europejskie standardy kształtowania sytuacji ofiar przestępstw* (współautorstwo C. Kulesza), Białystok 1997;
5. *Poradnik mediatora. Mediacja od A do Z. Wzory pism. Akty prawne*, Warszawa 1999;
6. *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. G. Rejman (współautorstwo B. Kunicka-Michalska, G. Rejman, J. Wojciechowska), Warszawa 1999;
7. *Wiktymologia. Zarys wykładu*, Warszawa 2000
8. *Postępowanie w sprawach nieletnich. Komentarz* (współautorstwo A. Walczak-Żochowska), Warszawa 2003;
9. *Prawa ofiar przestępstw* (współautorstwo L. Mazowiecka), Warszawa 2009;
10. *Ofiara przestępstwa w dokumentach międzynarodowych* (współautorstwo L. Mazowiecka), Warszawa 2009;
11. *Uprawnienia pokrzywdzonego przestępstwem* (współautorstwo L. Mazowiecka), Warszawa 2009; 2. wyd. Warszawa 2011; 3. wyd. Warszawa 2014;

12. *Państwowa kompensata przysługująca ofiarom niektórych przestępstw. Komentarz* (współautorstwo L. Mazowiecka), Warszawa 2011;
13. *Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw. Komentarz*, red. E. Bieńkowska, L. Mazowiecka (współautorstwo: K. Dudka, C. Kulesza, L. Mazowiecka, P. Starzyński, W. Zalewski, E. Zielińska), Warszawa 2014;
14. *Konwencja o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej. Komentarz*, red. E. Bieńkowska, L. Mazowiecka (współautorstwo: K. Dudka, C. Kulesza, L. Mazowiecka, S. Spurek, P.P. Starzyński, W. Zalewski, E. Zielińska), Warszawa 2016

II. Artykuły i studia

1. *Wiktymologia. Podstawowe pojęcia i kierunki badawcze*, „Studia Prawnicze” 1976/3, s. 139–163;
2. *Rola ofiary w genezie przestępstwa zgwałcenia (w świetle badań zagranicznych i polskich)*, „Studia Prawnicze” 1979/3, s. 237–271;
3. *Przestępstwo zgwałcenia w świetle statystyki w latach 1970–1977*, „Studia Prawnicze” 1980/3, s. 225–283;
4. *Typizacja przestępstwa zgwałcenia w polskim prawie karnym*, „Państwo i Prawo” 1983/1, s. 92–98;
5. *Podstawowe problemy współczesnej wiktymologii*, „Państwo i Prawo” 1983/6, s. 65–74;
6. *Sądy społeczne w NRD jako organy rozstrzygające sprawy o czyny zabronione (w świetle ustawy z 1982 r.)*, „Państwo i Prawo” 1983/11, s. 73–82;
7. *Nowelizacja z 1982 r. kodeksu karnego RFSRR*, „Państwo i Prawo” 1984/11, s. 77–85;
8. *Przestępczość w NRD w latach 1976–1980*, „Przestępczość na Świecie” 1984/17, s. 45–58;
9. *Ochrona interesów pokrzywdzonego (osoby fizycznej) w świetle przepisów polskiego prawa karnego materialnego oraz działalności państwa na rzecz ofiar przestępstw*, „Studia Prawnicze” 1985/1–2, s. 239–266;

10. *O potrzebie badań nad problematyką tymczasowego aresztowania* (współautorstwo R. Pyrzak, J. Skupiński), „Państwo i Prawo” 1986/3, s. 82–91;
11. *Poręczenie społeczne na tle pozostałych środków zapobiegawczych w latach 1970–1982* (współautorstwo R. Pyrzak, J. Skupiński, D. Tokarczyk), „Studia Kryminologiczne, Kryminalistyczne i Penitencjarne” 1986/17, s. 85–100;
12. *The Lines of Development of Victimology in Socialist Countries – USSR, Poland, Czechoslovakia, Bulgaria, GDR*, „WSV Newsletter” 1986–87/5/1, s. 7–12;
13. *Deklaracja ONZ o podstawowych zasadach sprawiedliwości dla ofiar przestępstw i nadużyć władzy*, „Państwo i Prawo” 1987/6, s. 88–96;
14. *Warunkowe umorzenie postępowania karnego w praktyce prokuratorskiej (w świetle danych statystycznych)* (współautorstwo J. Skupiński), „Studia Prawnicze” 1987/3, s. 53–76;
15. *Ofiara i system wymiaru sprawiedliwości* [w:] *Problematyka przestępczości na VII Kongresie Narodów Zjednoczonych*, red. B. Hołyst, Warszawa 1987, s. 22–37;
16. *Ustawy karne z 10.V.1985 r. w praktyce (na przykładzie orzecznictwa sądów rejonowych)* (współautorstwo J. Skupiński), „Państwo i Prawo” 1988/2, s. 72–82;
17. *Zarys rozwoju wiktymologii radzieckiej*, „Przestępczość na Świecie” 1989/21, s. 37–49;
18. *Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power: the Polish Experiences* [w:] *Changing Victim Policy: The United Nations Victim Declaration and Recent Developments in Europe*, Helsinki 1989, HEUNI nr 16, s. 15–30;
19. *Przestępstwo zgwałcenia w praktyce organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości w latach 1970–1980* [w:] *Polityka karna w Polsce, t. 1, 1970–1980*, red. J. Skupiński, Ossolineum 1989, s. 171–201;
20. *Stosowanie nieizolacyjnych środków zapobiegawczych w praktyce prokuratorskiej* (współautorstwo J. Skupiński, M. Zawisza), „Studia Kryminologiczne, Kryminalistyczne i Penitencjarne” 1989/20, s. 39–59;
21. *Prokuratorska praktyka warunkowego umorzenia postępowania karnego w świetle badań aktowych* (współautorstwo J. Skupiński),

- „Studia Kryminologiczne, Kryminalistyczne i Penitencjarne” 1989/20, s. 89–107;
22. *Problemy prawnej regulacji przeciwdziałania narkomanii w Polsce* (współautorstwo J. Skupiński), „Studia Prawnicze” 1989/1, s. 85–124;
 23. *Sprawiedliwość dla ofiar przestępstw*, „Gazeta Prawnicza” 1989/18, s. 7–8 – cz. 1; 1989/21, s. 17–18 – cz. 2;
 24. *Law as Instrument of Drug Abuse Control – the Polish Experiences* (współautorstwo J. Skupiński), „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 1989 [1992]/36, s. 49–62;
 25. *Standardy europejskie w odniesieniu do ofiar przestępstw a reforma prawa karnego materialnego*, „Państwo i Prawo” 1990/6, s. 93–101;
 26. *Sytuacja pokrzywdzonego (osoby fizycznej) w polskim procesie karnym na tle postanowień Deklaracji ONZ o podstawowych zasadach sprawiedliwości dla ofiar przestępstw i nadużyć władzy*, „Przegląd Prawa Karnego” 1990/1;
 27. *Koncepcje wiktymologii – próba określenia zakresu badań*, „Przegląd Prawa Karnego” 1990/3, s. 21–30;
 28. *Crime in Eastern Europe [w:] Crime in Europe*, ed. by W. Heidensohn, F. Farrell, London–New York 1991; 2. wyd. 1993;
 29. *Refleksje o reformie prawa karnego na tle wyników badania ankietowego ofiar przestępstw*, „Państwo i Prawo” 1991/5, s. 77–84;
 30. *O koncepcjach współczesnej wiktymologii*, „Państwo i Prawo” 1991/11, s. 64–70;
 31. *Law and Practice: Two Faces of Reality (Victim in the Polish Criminal Justice System)* [w:] *Victims and Criminal Justice*, vol. 51: *Legal Protection, Restitution and Support*, ed. by G. Kaiser, H. Kury, H.-J. Albrecht (przy współpracy H. Arnolda), Freiburg in Br. 1991, s. 76–98;
 32. *Victims East and West*, „Criminal Justice Matters” 1991/6, s. 5–7;
 33. *Victims in the Polish Criminal Justice System: Law and Reality* (współautorstwo E. Erez), „International Journal of Comparative and Applied Criminology” 1991/15/2, s. 217–225;
 34. *O badaniach nad związkiem sprawca – ofiara* [w:] *Wiktymologia w Europie. Materiały pierwszej międzynarodowej konferencji na temat wiktymologii w Europie Wschodniej i Zachodniej*, red. E. Bieńkowska, Warszawa 1993, s. 105–113;

35. *Sytuacja ofiar przestępstw w świetle dokumentów Rady Europy i Narodów Zjednoczonych* [w:] *Ofiara przestępstwa w systemie wymiaru sprawiedliwości. Materiały drugiej międzynarodowej konferencji na temat wiktymologii w Europie Wschodniej i Zachodniej*, red. E. Bieńkowska, Warszawa 1993, s. 9–25;
36. *Polski wymiar sprawiedliwości w sprawach karnych w ocenie ofiar przestępstw (wyniki badania ankietowego)* (współautorstwo E. Erez) [w:] *Ofiara przestępstwa w systemie wymiaru sprawiedliwości. Materiały drugiej międzynarodowej konferencji na temat wiktymologii w Europie Wschodniej i Zachodniej*, red. E. Bieńkowska, Warszawa 1993, s. 82–108;
37. *Victim Participation in Proceedings and Satisfaction with Justice in the Continental Legal Systems: the Case of Poland* (współautorstwo E. Erez), „Journal of Criminal Justice” 1993/21, s. 47–60;
38. *Przestępczość i inne problemy społeczne w świetle własnych doświadczeń i poglądów mieszkańców Warszawy* (współautorstwo J. Wojciechowska), „Studia Prawnicze” 1993/4, s. 15–46;
39. *Wiktymologia (Ofiara przestępstwa i system wymiaru sprawiedliwości)*, „Jurysta” 1993/3, s. 22–23;
40. *Die wichtigsten Aspekte der Kriminalitätsentwicklung im heutigen Polen: die letzte Dekade* [w:] *Sozialer Umbruch und Kriminalität im Deutschland, Mittel- und Osteuropa*, Hrsg. K. Boers, U. Ewald, H.-J. Kerner, E. Lautsch, K. Sessar, Bonn 1994, s. 27–34;
41. *Zakaz tortur w prawie międzynarodowym* (współautorstwo A. Krempleski) [w:] *Prawa człowieka a policja. Problemy teorii i praktyki*, red. A. Rzepliński, Legionowo 1994, s. 209–250;
42. *Victims Rights and Victims Reality: the Polish Experience* (współautorstwo E. Erez) [w:] *International Debates of Victimology*, ed. by G.F. Kirchhoff, E. Kosovski, H.J. Schneider, Mönchengladbach 1994, s. 266–279;
43. *Przemiany polskiego prawa karnego w latach 1989–1995* (współautorstwo B. Czarnecka-Działuk, J. Jakubowska-Hara, B. Kunicka-Michalska, J. Skupiński, J. Wojciechowska i A. Wojtecka) [w:] *Prawo w okresie przemian ustrojowych w Polsce. Z badań Instytutu Nauk Prawnych PAN*, Warszawa 1995, s. 201–212;
44. *Projekt kodyfikacji karnej a zabezpieczenie interesów ofiar przestępstw*, „Państwo i Prawo” 1995/4, s. 66–74;

45. *Aktualne i przyszłe kodeksy karne z perspektywy wiktymologii*, „Prokuratura i Prawo” 1995/5, s. 37–53;
46. *Social Transformation and Crime as Seen through the Personal Experience and View of the Residents of Warsaw* (współautorstwo J. Wojciechowska) [w:] *Victimization Perception after the Break-down of State Socialism. First Findings of a Multi-City Pilotstudy 1993*, ed. by M.J. de Nike, U. Ewald, Ch.J. Nowlin, Berlin 1995, s. 151–168; także w: *Social Transformation and Crime in Metropolises of Former Eastern Block Countries. Findings of a Multi-City Pilotstudy 1993*, ed. by U. Ewald, Bonn 1997, s. 215–245;
47. *Postępowanie mediacyjno-restytucyjne jako sposób rozwiązania konfliktu między ofiarą i sprawcą przestępstwa: standardy międzynarodowe i perspektywy w Polsce* [w:] *Teoria i praktyka pojednania ofiary ze sprawcą. Materiały konferencji międzynarodowej*, red. E. Bieńkowska, Warszawa 1995, s. 18–38;
48. *Przestępczość w Polsce: mity i rzeczywistość*, „Jurysta” 1995/3, s. 5–7;
49. *Ofiary przestępstw i system wymiaru sprawiedliwości*, „Jurysta” 1995/4, s. 3–4 – cz. 1; 1995/8–9, s. 30–31 – cz. 2;
50. *Ofiary przestępstw w polskim prawie karnym*, „Jurysta” 1995/4, s. 6–8;
51. *Lęk przed przestępczością*, „Jurysta” 1995/5, s. 7–8;
52. *Regulacje wykonywania kary*, „Jurysta” 1995/8–9, s. 6–7;
53. *Pojednanie środkiem polityki karnej*, „Jurysta” 1995/10, s. 13–14;
54. *Rygoryzm społeczny wobec patologii i przestępczości*, „Jurysta” 1995/12, s. 16–18;
55. *O wiktymo- i kryminogennej roli alkoholu w genecie zgwałcenia*, „Przegląd Prawa Karnego” 1996/14–15, s. 33–42;
56. *Angielska „Karta ofiary”* [w:] *Problemy nauk penalnych. Prace ofiarowane Profesor Oktawii Górniok*, red. L. Tyszkiewicz, Katowice 1996, s. 290–307;
57. *Deklaracja ONZ o prawach ofiar*, „Jurysta” 1996/2, s. 8–11;
58. *Ofiary przestępstw w dokumentach Rady Europy*, „Jurysta” 1996/3, s. 11–13;
59. *Przemoc w rodzinie*, „Jurysta” 1996/4, s. 3–4;
60. *Europejski ruch pomocy dla ofiar przestępstw*, „Jurysta” 1996/10–11, s. 3–5;
61. *Jak chronić ofiary?*, „Gazeta Sądowa” 1996/3, s. 14–15;

62. *Mediacja zamiast wyroku*, „Gazeta Sądowa” 1996/4, s. 3–4;
63. *Nowe spojrzenie na ofiarę*, „Gazeta Sądowa” 1996/8–9, s. 11;
64. *Międzynarodowe standardy traktowania ofiar*, „Gazeta Sądowa” 1996/10, s. 3;
65. *Ofiara w Konwencji Rady Europy. Gwarancje w państwowym portfelu*, „Gazeta Sądowa” 1996/11, s. 11;
66. *Pomocna dłoń w nieszczęściu*, „Gazeta Sądowa” 1996/14, s. 14;
67. *Rada Europy o przemocy w rodzinie*, „Gazeta Sądowa” 1996/18, s. 18;
68. *Alkohol i zgwałcenie: oczywiste czy zaskakujące zależności*, „Świat Problemów” 1996/1–2, s. 5–10;
69. *Parasol nad ofiarą*, „Gazeta Sądowa” 1996/19, s. 21–13 – cz. 1; 1997/1, s. 22–23 – cz. 2;
70. *Mieszkańcy Warszawy o przestępczości i karaniu za przestępstwa*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1997/14, s. 50–65;
71. *Wprowadzenie: O ochronie interesów ofiar przestępstw i działalności Rady Europy w tej sferze* (współautorstwo C. Kulesza) [w:] E. Bienkowska, C. Kulesza, *Europejskie standardy kształtowania sytuacji ofiar przestępstw*, Białystok 1997, s. 9–21;
72. *Komentarz do Europejskiej Konwencji o odszkodowaniach dla ofiar przestępstw popełnionych z użyciem przemocy* [w:] *Standardy Rady Europy. Teksty i komentarze*, t. 3, *Prawo karne*, red. E. Zielińska, Warszawa 1997, s. 504–511;
73. *Felelem a bunozestol: a nagyvarosi bunoozessel osszefuggo vizsgalat nahany idevonatkozoz tanalsage* [w:] *Tarsadalni atalakulas es bunoozes*, red. F. Irk, Budapest 1997, s. 168–172;
74. *Ofiara przestępstwa widziana inaczej*, „Jurysta” 1997/4, s. 9–11;
75. *Jak reagować na przestępczość nieletnich (zalecenia Rady Europy)*, „Jurysta” 1997/4, s. 21–23;
76. *Doświadczenia angielskie: traktowanie ofiar przestępstw*, „Jurysta” 1997/5, s. 12–14;
77. *Mediacja między ofiarą i sprawcą przestępstwa*, „Jurysta” 1997/7, s. 11;
78. *Nowy kodeks karny: kary i inne rodzaje reakcji na przestępstwa*, „Jurysta” 1997/8–9, s. 1012 – cz. 1; 1997/12, s. 15–20 – cz. 2;
79. *Kodeks z sercem (Przestępczość nieletnich)*, „Gazeta Sądowa” 1997/3, s. 1 i 4;

80. *Ofiara pozostawiona samej sobie? (Szkody wyrządzone przestępstwami)*, „Gazeta Sądowa” 1997/4, s. 1 i 3;
81. *Angielska „Karta Ofiary”*, „Gazeta Sądowa” 1997/6, s. 14;
82. *Mediacja ante portas*, „Gazeta Sądowa” 1997/13, s. 3;
83. *Pociąg do formalności. Praktycy wymiaru sprawiedliwości o mediacji między ofiarą i sprawcą przestępstwa*, „Gazeta Sądowa” 1997/14–15, s. 3;
84. *Ofiara przyspieszająca. O skutkach przestępstw dla ofiar i rozwoju systemu niesienia im pomocy*, „Gazeta Sądowa” 1997/14–15, s. 11;
85. *Kary (Nowy kodeks – nowy system sankcji)*, „Gazeta Sądowa” 1997/21, s. 12;
86. *Środki karne (nowy kodeks – nowy system sankcji)*, „Gazeta Sądowa” 1997/22, s. 5;
87. *Postępowanie mediacyjne w świetle kodeksu karnego i kodeksu postępowania karnego* [w:] *Postępowanie mediacyjne w nowej kodyfikacji karnej* (współautorstwo B. Czarnecka-Działuk, D. Wójcik) [w:] *Nowa Kodyfikacja Karno*, z. 14, *Kodeks postępowania karnego. Krótkie komentarze*, Ministerstwo Sprawiedliwości, Warszawa 1998, s. 212–223;
88. *Mediacja w polskim prawie karnym. Charakterystyka regulacji prawnej*, „Przegląd Prawa Karnego” 1998/18, s. 19–28;
89. *Wiktymologia: co to jest?* [w:] *IPSiR dzisiaj. Księga jubileuszowa*, red. M. Porowski, Warszawa 1998, s. 65–71;
90. *Mediator sądowy: nowy zawód w orbicie systemu wymiaru sprawiedliwości* [w:] *O etyce służb społecznych*, red. W. Kaczyńska, Warszawa 1998, s. 172–179;
91. *Mediacja i porozumienie się oskarżonego z pokrzywdzonym w nowej kodyfikacji karnej*, „Jurysta” 1998/1, s. 3–7;
92. *Mediacja, czyli ugodowe rozwiązanie konfliktu karnego*, „Jurysta” 1998/3–4, s. 4–5;
93. *Pojednawcze pośredniczenie w sporze*, „Jurysta” 1998/3–4, s. 5–8;
94. *Nowy zawód – mediator sądowy*, „Jurysta” 1998/3–4, s. 9–11;
95. *Prawa socjalne ofiar przestępstw*, „Jurysta” 1998/5, s. 11–13;
96. *Co to jest mediacja? Czy nie jest mediacja*, „Jurysta” 1998/10–11, s. 27–34;
97. *Znaczenie mediacji w prawie karnym*, „Jurysta” 1998/10–11, s. 38–41;

98. *Regulacja mediacji w nowej kodyfikacji karnej*, „Jurysta” 1998/10–11, s. 42–45;
99. *Pojednanie środkiem polityki karnej*, „Jurysta” 1998/10–11, s. 51–53;
100. *Nowy kodeks – nowy system sankcji*, „Gazeta Sądowa” 1998/1, s. 30–31;
101. *Środki zabezpieczające*, „Gazeta Sądowa” 1998/2, s. 30;
102. *Mediacja i porozumienie*, „Gazeta Sądowa” 1998/3, s. 31–32 – cz. 1; 1998/4, s. 32–33 – cz. 2;
103. *Interes pokrzywdzonego kontra dobro nieletniego?*, „Gazeta Sądowa” 1998/6, s. 26;
104. *Mediator – to znaczy kto?*, „Gazeta Sądowa” 1998/9, s. 5–6;
105. *Świadek nie dość chroniony*, „Gazeta Sądowa” 1998/9, s. 30–31;
106. *Spór o politykę karną*, „Gazeta Sądowa” 1998/10, s. 4–5 i 9;
107. *Mediator – człowiekiem z ulicy?*, „Gazeta Sądowa” 1998/10, s. 8–9;
108. *Mediacja między ofiarą i przestępcą*, „Monitor Prawniczy” 1998/10, s. 375–378;
109. *Porozumienie się oskarżonego z pokrzywdzonym*, „Monitor Prawniczy” 1998/11, s. 418–421;
110. *Ofiara – przestępca i kara*, „Gazeta Sądowa” 1998/12, s. 31–33 – cz. 1; 1999/1, s. 42–43 – cz. 2;
111. Komentarze do art. 62 „Wybór zakładu i systemu terapeutycznego” i art. 63 „Zaliczenie pozbawienia wolności” z rozdziału VI „Zasady wymiaru kary i środków karnych”, do art. 69 „Podstawy warunkowego zawieszenia”, art. 70 „Okres próby”, art. 71 „Grzywna”, art. 72 „Obowiązki”, art. 73 „Dozór”, art. 74 „Wykonanie obowiązków”, art. 75 „Wykonanie kary”, art. 76 „Zatarcie skazania”, art. 77 „Podstawy warunkowego zwolnienia”, art. 78 „Przesłanki warunkowego zwolnienia”, art. 79 „Odpowiednie stosowanie”, art. 80 „Okres próby”, art. 81 „Ponowne warunkowe zwolnienie”, art. 82 „Uznanie kary za odbytą”, art. 83 „Skrócenie kary ograniczenia wolności” i art. 84 „Skrócenie wykonywania środków karnych” z rozdziału VIII „Środki związane z poddaniem sprawcy próbie”, rozdział X „Środki zabezpieczające”: Wprowadzenie do art. 93–100, komentarze do art. 93 „Podstawy”, art. 94 „Niepoczytalność i zakład psychiatryczny”, art. 95 „Poczytalność ograniczona i zakład karny”, art. 96 „Zakład leczenia odwykowego”, art. 97 „Leczenie ambulatoryjne lub rehabilitacyjne”, art. 98 „Warunkowe

- zwolnienie”, art. 99 „Zakazy i przypadek”, art. 100 „Przypadek”, rozdział XI „Przedawnienie”: Wprowadzenie do art. 101–105, komentarze do art. 101 „Przedawnienie karalności”, art. 102 „Przedłużenie przedawnienia karalności”, art. 103 „Przedawnienie wykonania kary”, art. 104 „Spoczywanie biegu przedawnienia”, art. 105 „Zbrodnie wojenne i przeciw ludzkości”, rozdział XII „Zatarcie skazania”: Wprowadzenie do art. 106–108, komentarze do art. 106 „Skutki”, art. 107 „Przesłanki”, art. 108 „Zbieg skazań” [w:] E. Bieńkowska, B. Kunicka-Michalska, G. Rejman, J. Wojciechowska, *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. G. Rejman, Warszawa 1999, s. 948–970; 988–1015; 1105–1203; 1243–1332;
112. *Szybkość postępowania karnego i ochrona interesów pokrzywdzonego: zasady do pogodzenia, czy nie? Refleksje na tle nowej kodyfikacji karnej* [w:] *Nowe prawo karne procesowe. Zagadnienia wybrane. Księga ku czci Profesora Wiesława Daszkiewicza*, red. T. Nowak, Poznań 1999, s. 125–132;
113. *Istota i znaczenie mediacji w prawie karnym* [w:] *U progu nowych kodyfikacji karnych. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Leonowi Tyszkiewiczowi*, red. O. Górniok, Katowice 1999, s. 19–27;
114. *Osoby starsze grupą o podwyższonym stopniu ryzyka wiktyimizacji*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1999/1, s. 111–117;
115. *Objaśnienia* [w:] *Polska Karta Praw Ofiary*, Komenda Główna Policji, Warszawa 1999;
116. *Wprowadzenie i objaśnienia* [w:] *Kodeks karny skarbowy. Wprowadzenie i objaśnienia, przepisy wykonawcze i związkowe, inne akty prawne*, Warszawa 2000, s. 11–49;
117. *Prawa ofiary w procesie karnym w kontekście Polskiej Karty Praw Ofiary* [w:] *Konferencja „Bezpieczne Świętokrzyskie – dziś i jutro”. Materiały pokonferencyjne*, Kielce 2000, s. 13–16;
118. *Some Remarks on the Scope of Victimology* [w:] *Festschrift for Hans Joachim Schneider. Victimology at the Transition from the 20th to 21st Century. Essays in Honour of Hans Joachim Schneider*, Mönchengladbach 2000, s. 13–16;
119. *Wiktymologia w Polsce – dzisiaj i jutro* [w:] *Ofiary przestępstw*, Ministerstwo Sprawiedliwości, Warszawa 2000, s. 48–59;
120. *Polska Karta Praw Ofiary* [w:] *Ofiary przestępstw*, Ministerstwo Sprawiedliwości, Warszawa 2000, s. 153–160;

121. *Ochrona interesów ofiar przestępstw* [w:] *Ofiary przestępstw*, Ministerstwo Sprawiedliwości, Warszawa 2000, s. 164–172;
122. *Wprowadzenie i objaśnienia* [w:] *Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia*, Warszawa 2001, s. 5–28;
123. *Sytuacja ofiar przestępstw w postępowaniu karnym w świetle standardów Unii Europejskiej*, „*Studia Prawnicze*” 2001/3–4, s. 37–43;
124. *„Zachowanie się pokrzywdzonego” jako kodeksowa dyrektywa wymiaru kary i środków karnych*, „*Przegląd Prawa Karnego*” 2001/21, s. 22–28;
125. *O zakazie niewolnictwa i handlu niewolnikami*, „*Przegląd Prawa Karnego*” 2001/21, s. 70–78;
126. *Ramowa decyzja Rady Unii Europejskiej z 15.III.2001 r.*, „*Mediator*” 2001/18, s. 33–36;
127. *Prawo ofiary przestępstwa do ochrony godności i poszanowania – standardy europejskie i ich odzwierciedlenie w prawie polskim (wprowadzenie do problematyki)* [w:] *Poszanowanie godności ofiar przestępstw*, red. T. Cielecki, Legionowo 2002, s. 11–20;
128. *Wiktymologia* [w:] *Encyklopedia socjologii*, red. Z. Bokszański i in., Warszawa 2002, t. 4 (S–Ż), s. 322–324;
129. *Oszustwa subwencyjne i dotacyjne oraz korupcja w dokumentach Unii Europejskiej a polskie regulacje karne (zarys problematyki)* [w:] J.C. Ferré Olivé, E. Musco, B. Kunicka-Michalska, J.A. Cabral y Otrés, *Fraude de subvenciones comunitarias y corrupción. Delitos financiero, fraude y corrupción en Europa*, red. J.C. Ferré Olivé, vol. 1, Salamanca 2002, s. 119–131;
130. *Zjawisko wiktyimizacji wtórnej. Pojęcie, przyczyny, przeciwdziałanie (na przykładzie niektórych polskich regulacji karnych)*, „*Archiwum Kryminologii*” 2007–2008/29–30, s. 65–74;
131. *Państwowa kompensacja dla ofiar przestępstw w Polsce*, „*Państwo i Prawo*” 2008/5, s. 51–62;
132. *Podstawowe zagadnienia mediacji w sprawach cywilnych*, „*Jurysta*” 2008/2, s. 3–6;
133. *Mediacja w sprawach karnych: analiza obowiązującej regulacji prawnej*, „*Jurysta*” 2008/3, s. 3–11;
134. *Mediacja w sprawach nieletnich: charakterystyka obowiązującej regulacji prawnej*, „*Jurysta*” 2008/4, s. 3–8;
135. *Europejskie standardy mediacji w sprawach karnych*, „*Jurysta*” 2008/5, s. 11–13;

136. *Istota mediacji w sprawach karnych w świetle standardów europejskich*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Zarządzania i Prawa im. Heleny Chodkowskiej w Warszawie” 2009/2, s. 87–100;
137. *Zagadnienia wstępne* (współautorstwo L. Mazowiecka) [w:] E. Bieńkowska, L. Mazowiecka, *Ofiara przestępstwa w dokumentach międzynarodowych*, Warszawa 2009, s. 11–23;
138. *Funkcja kompensacyjna polskiego prawa karnego, Iuris Effectus*. „Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury”, Zeszyt Specjalny: Ofiary przestępstw. Seminarium z okazji Dnia Ofiar Przestępstw nt. „Naprawienie szkody pokrzywdzonemu”, Ministerstwo Sprawiedliwości, Warszawa, 23.02.2009 r., s. 6–12;
139. *Mediacja w sprawach karnych i nieletnich: kiedy organ procesowy może (a nawet powinien) odwołać się do postępowania mediacyjnego* [w:] *Mediacja*, red. L. Mazowiecka, Warszawa 2009, s. 42–61;
140. *Uwagi o propozycji nowej regulacji mediacji w sprawach nieletnich* (współautorstwo A. Walczak-Żochowska) [w:] *Mediacja*, red. L. Mazowiecka, Warszawa 2009, s. 62–72;
141. *Mediacja w sprawach karnych*, Ministerstwo Sprawiedliwości, Warszawa 2009; wznowienie 2011;
142. *Mediacja w sprawach nieletnich*, Ministerstwo Sprawiedliwości, Warszawa 2009; wznowienie 2011;
143. *Ochrona interesów pokrzywdzonego – podstawy wiktymologiczne* [w:] *System prawa karnego*, red. A. Marek, t. 1, *Zagadnienia ogólne*, red. A. Marek, Warszawa 2010, s. 321–350;
144. *Rada Europy o pomocy dla ofiar przestępstw kompleksowo*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Zarządzania i Prawa im. Heleny Chodkowskiej w Warszawie” 2010/2, s. 115–124;
145. *Zakaz zbliżania się do pokrzywdzonego przez skazanego odbywającego karę pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego – kontrowersyjna regulacja* [w:] *Węzłowe problemy prawa karnego, kryminologii i polityki kryminalnej. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Andrzejowi Markowi*, red. V. Konarska-Wrzošek, J. Lachowski, J. Wójcikiewicz, Warszawa 2010, s. 833–843;
146. *O potrzebie ujednoczenia regulacji dotyczących mediatorów i mediacji w systemie polskiego prawa* [w:] *Mediacja dla każdego*, red. L. Mazowiecka, Warszawa 2010, s. 123–131;

147. *Wokół problemu tajemnicy mediacji (z punktu widzenia prawnika)* [w:] *O etyce służb społecznych*, red. W. Kaczyńska, Warszawa 2010, s. 271–277;
148. *Kontrowersje wokół polskich regulacji prawnych dotyczących mediacji i mediatorów (współautorstwo L. Mazowiecka)* [w:] *Sąd dla obywatela – alternatywne rozwiązywanie sporów i rola sądów karnych*, red. A. Adamska-Gallant, J. Przygucki, Warszawa 2010, s. 47–60;
149. *W kierunku lepszej realizacji funkcji kompensacyjnej przez polskie prawo karne – propozycja zmian* [w:] *Karnomaterialne i procesowe aspekty naprawienia szkody*, red. Z. Cwiąkański, G. Artymiak, Warszawa 2010, s. 19–30;
150. *O potrzebie zmian obowiązujących regulacji prawnych dotyczących mediacji w sprawach karnych* [w:] *Mediacja karna jako forma sprawiedliwości naprawczej*, red. L. Mazowiecka, Warszawa 2011, s. 56–72;
151. *Nowelizacja przepisów o zakazie zbliżania się do pokrzywdzonego przez skazanego odbywającego karę pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego – czy wystarczająca?* [w:] *Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, red. A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, Lublin 2011, s. 821–831;
152. *O normowaniu mediacji w sprawach karnych*, „Prokuratura i Prawo” 2012/1, s. 21–38;
153. *Wiktyimizacja wtórna – geneza, istota i rola w przekształcaniu polityki traktowania ofiar przestępstw* [w:] *Wiktyimizacja wtórna. Geneza, istota i rola w przekształcaniu polityki traktowania ofiar przestępstw*, red. L. Mazowiecka, Warszawa 2012, s. 53–79;
154. *Wiktyimizacja wtórna – niepożądany dodatkowy skutek przestępstwa* [w:] *Mediacje w społeczeństwie otwartym*, red. M. Tabernačka, R. Raszevska-Skałecka, Wrocław 2012, s. 86–103;
155. *Europejski Trybunał Sprawiedliwości o mediacji w sprawach przemocy w rodzinie*, „Prokuratura i Prawo” 2012/4, s. 65–72;
156. *Obowiązek naprawienia szkody lub zadośćuczynienia w prawie karnym (kontrowersje i wątpliwości)*, „Państwo i Prawo” 2012/8, s. 48–60;

157. *Mediacja w projekcie nowelizacji kodeksu postępowania karnego*, „Prokuratura i Prawo” 2012/11, s. 44–63;
158. *Fundusz Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej – o nowej instytucji prawa karnego wykonawczego krytycznie*, „Zeszyty Prawnicze Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego” 2012/12.1, s. 27–53;
159. *Europejski nakaz ochrony – istota i znaczenie*, „Zeszyty Prawnicze Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego” 2012/12.4, s. 151–173;
160. *Wdrażanie instrumentów sprawiedliwości naprawczej w sprawach karnych: standardy międzynarodowe* [w:] *Mediacja w praktyce prokuratorskiej – dziś i jutro*, red. L. Mazowiecka, Warszawa 2012, s. 15–37;
161. *Państwowa kompensata dla ofiar przestępstw. Geneza, znaczenie i standardy kształtowania instytucji* (współautorstwo C. Kulesza) [w:] *Kompensata państwowa dla ofiar przestępstw w Polsce. Teraźniejszość i przeszłość*, red. L. Mazowiecka, Warszawa 2013, s. 23–49;
162. *Od dyskryminacji do przestępstwa z nienawiści (wybrane zagadnienia prawa międzynarodowego)* [w:] *Ofiary przestępstw z nienawiści*, red. L. Mazowiecka, Warszawa 2013, s. 41–80;
163. *Przestępstwa z nienawiści w polskim prawie karnym (uwagi de lege lata i de lege ferenda)* [w:] *Ofiary przestępstw z nienawiści*, red. L. Mazowiecka, Warszawa 2013, s. 81–100;
164. *Mediacja w polskim systemie prawa karnego – czy rzeczywiście jest instytucją dla ofiary przestępstwa?* [w:] *Mediacja karna jako instytucja ważna dla pokrzywdzonego*, red. L. Mazowiecka, Warszawa 2013, s. 35–55;
165. *Europejskie standardy ochrony prywatności ofiar przestępstw*, „Prokuratura i Prawo” 2013/9, s. 5–22;
166. *Zabezpieczenia prawne przed organizacjami skrajnymi o charakterze terrorystycznym*, Warszawa 2013, s. 3–24;
167. *Zagadnienia wstępne, komentarze do Preambuły; przepisów rozdziału 2. „Udzielanie informacji w wsparcia”: art. 3 „Prawo do rozumienia i bycia rozumianym”, art. 4 „Prawo do otrzymywania informacji od momentu pierwszego kontaktu z właściwym organem”, art. 5 „Prawa ofiar w chwili składania zawiadomienia o po-*

- pełnieniu przestępstwa”, art. 6 „Prawo do otrzymania informacji o sprawie”, art. 7 „Prawo do tłumaczenia ustnego i pisemnego”, art. 8 „Prawo do korzystania z usług służb udzielających wsparcia ofiarom”, art. 9 „Wsparcie ze strony służb udzielających wsparcia ofiarom”, przepisów rozdziału 5. „Przepisy różne”: art. 25 „Szkolenie specjalistów”, art. 26 „Współpraca i koordynacja usług”, rozdziału 6. „Przepisy końcowe”: art. 27 „Transpozycja”, art. 28 „Dostarczanie danych i statystyk”, art. 29 „Sprawozdanie”, art. 30 „Zastąpienie decyzji ramowej 2001/220/WSiSW”, art. 31 „Wejście w życie”, art. 32 „Adresaci” (współautorstwo L. Mazowiecka) [w:] E. Bieńkowska, K. Dudka, C. Kulesza, L. Mazowiecka, P. Starzyński, W. Zalewski, E. Zielińska, *Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw. Komentarz*, red. E. Bieńkowska, L. Mazowiecka, Warszawa 2014, s. 13–94, 111–129, 271–278;
168. *Pokrzywdzony w świetle najnowszych nowelizacji przepisów prawa karnego*, „Prokuratura i Prawo” 2014/3, s. 16–31;
169. *Ofiary przestępstw w postępowaniu karnym – nowe standardy Unii Europejskiej*, „Państwo i Prawo” 2014/4, s. 58–70;
170. *Ochrona danych osobowych i wizerunku ofiar przestępstw w Unii Europejskiej* [w:] *Ochrona danych osobowych i wizerunku ofiar przestępstw*, red. L. Mazowiecka, Warszawa 2014, s. 37–58;
171. *Wzajemne uznawanie środków ochrony w sprawach cywilnych*, „Zeszyty Prawnicze Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego” 2014/14.2., s. 7–24;
172. *Uprawnienia pokrzywdzonego w ujęciu nowych projektów nowelizacji prawa karnego*, „Prokuratura i Prawo” 2014/11–12, s. 68–86;
173. *Wokół projektu utworzenia systemu ochrony pokrzywdzonego i świadka*, „Prokuratura i Prawo” 2015/3, s. 32–50;
174. *Mediacja w polskim systemie wymiaru sprawiedliwości de lege lata i de lege ferenda* [w:] *Unijne standardy programów sprawiedliwości naprawczej*, red. L. Mazowiecka, Warszawa 2015, s. 109–138;
175. *Indywidualna ocena szczególnych potrzeb ofiary w zakresie ochrony*, „Prokuratura i Prawo” 2015/5, s. 5–23;
176. *Nowe środki ochrony i pomocy dla pokrzywdzonych i świadków*, „Prokuratura i Prawo” 2015/10, s. 5–25;

177. *Indywidualna ocena służąca ustaleniu szczególnych potrzeb ofiar w zakresie ochrony – kontrowersje wokół instytucji oraz propozycja jej wdrożenia* [w:] *Indywidualna ocena służąca ustaleniu szczególnych potrzeb ofiar przestępstw w zakresie ochrony*, red. L. Mazowiecka, Warszawa 2015, s. 80–102;
178. *Pokrzywdzony w kontradiktoryjnym procesie karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2016/3, s. 5–25;
179. *Ochrona ofiar przestępstw w sytuacjach transgranicznych – regulacje polskie na tle wymogów prawa unijnego*, „Prokuratura i Prawo” 2016/5, s. 5–25;
180. Zagadnienia wstępne: o genezie, istocie i znaczeniu Konwencji; komentarz do Preambuły; Wprowadzenie do rozdziału IV „Ochrona i wsparcie” i komentarze do jego art. 18 „Zobowiązania ogólne”, art. 19 „Informowanie”, art. 20 „Wsparcie ogólne”, art. 21 „Pomoc w składaniu skarg indywidualnych i zbiorowych”, art. 22 „Wsparcie specjalistyczne”, art. 23 „Schroniska”, art. 24 „Telefony zaufania”, art. 25 „Wsparcie ofiar przemocy seksualnej”; komentarz do art. 30 „Odszkodowanie” i art. 48 „Zakaz stosowania obowiązkowych alternatywnych sposobów rozstrzygania sporów lub obowiązkowego skazywania” z rozdziału 5. „Prawo materialne” (współautorstwo L. Mazowiecka) [w:] E. Bieńkowska, K. Dudka, C. Kulesza, L. Mazowiecka, S. Spurek, P. Starzyński, W. Zalewski, E. Zielińska, *Konwencja o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej. Komentarz*, red. E. Bieńkowska, L. Mazowiecka, Warszawa 2016, s. 73–85; 92–97; 248–331; 379–424; 482–507;
181. *Regulacje ustawy o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka na tle wymogów dyrektywy 2012/29/UE ustanawiającej normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw* [w:] *Nowe środki ochrony i pomocy dla ofiar*, red. L. Mazowiecka, Warszawa 2016, s. 13–36;
182. *Prawo ofiary przestępstwa do kompensaty od państwa po zmianach z dnia 5 sierpnia 2015 r.*, „Prokuratura i Prawo” 2016/7–8, s. 148–167;
183. *Zgwałcenie – wiktymologia i antywiktymologia (z problematyki wspierania ofiar)* [w:] *Zgwałcenie. Definicja, reakcja, wspieranie ofiar*, red. L. Mazowiecka, Warszawa 2016, s. 115–148;

184. *Fundusz Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej po najnowszych zmianach*, „Zeszyty Prawnicze Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego” 2016/16.3, s. 5–25;
185. *Pokrzywdzony w postępowaniu karnym po zmianach z dnia 11 marca 2016 r.*, „Prokuratura i Prawo” 2016/10, s. 5–25;
186. *Standardy ochrony praw pokrzywdzonego w świetle dokumentów europejskich i ustaw zasadniczych*, rozdz. 3.1. [w:] *System prawa karnego procesowego*, t. 6, *Strony i inni uczestnicy postępowania*, red. C. Kulesza, Warszawa 2016, s. 254–330.

III. Recenzje

1. rec.: L.W. Frank, *Wiktimologia i wiktimność. Ob odnom nowom napravlenii w teorii i praktike borby s priestupnostiu*, Duszanbe 1972, „Państwo i Prawo” 1975/10, s. 145–147;
2. rec.: H.J. Schneider, *Viktimologie. Wissenschaft vom Verbrechen-sopfer*, Tübingen 1975, „Państwo i Prawo” 1976/6, s. 146–149;
3. rec.: *Strafrechtliche Verantwortlichkeit und Strafe*, Hrsg. E. Buchholz, U. Dähn, H. Weber, Berlin 1982, „Nowe Prawo” 1983/7–8, s. 153–155;
4. rec.: Z.P. Separovic, *Victimology. Studies of Victims*, Zagreb 1985, „Państwo i Prawo” 1986/11, s. 141–142;
5. rec.: R. Elias, *The Politics of Victimization. Victimology and Human Rights*, New York–Oxford 1986, „Państwo i Prawo” 1988/10, s. 133–134;
6. rec.: M. Joutsen, *The Role of the Victim of Crime in European Criminal Justice Systems. A Crossnational Study of the Role of the Victim*, Helsinki 1987, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1989/2, s. 309–311;
7. rec.: L.R. Manzanera, *Victimologia. Estudio de la victima*, Mexico 1988, „Państwo i Prawo” 1989/12, s. 128–129;
8. rec.: *From Crime Policy to Victim Policy. Reorienting the Justice System*, ed. by E.A. Fattah, London 1986, „Przegląd Prawa Karnego” 1990/1, s. 131–133;
9. rec.: *Victimology in Comparative Perspective. Papers given at the Fourth International Symposium on Victimology 1982 in Tokyo-Kyoto*, Tokyo 1986, „Przegląd Prawa Karnego” 1990/2, s. 85–87;

10. rec.: S. Oeter, *Neutralität und Waffenhandel*, „Polish Yearbook of International Law” 1993/19, s. 291–292;
11. rec.: *Criminal Law and Environment*, „Przegląd Prawa Karnego” 1994/10, s. 66–69;
12. rec.: K. Tomasevski, *Forigners in Prison*, „Państwo i Prawo” 1994/12, s. 99–100;
13. rec.: M. Wright, *Justice for Victims and Offenders: A Restorative Response to Crime*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1995/9, s. 132–134;
14. rec.: U. Žvekić, A. Alvari del Frate, *Criminal Victimisation in the Developing World* (współautorstwo A. Krempleski), „Przegląd Prawa Karnego” 1997/17, s. 81–84;
15. rec.: B. Hołyst, *Wiktymologia*, „Państwo i Prawo” 1998/11, s. 88–90.

**POKRZYWDZENI PRZESTĘPSTWEM
I OCHRONA ICH PRAW**

Anna Tarwacka

Ofiara przestępstwa w myśli starożytnej

Termin „wiktymologia” wywodzi się etymologicznie od łacińskiego słowa *victima*, oznaczającego „ofiarcę”¹. Rzymianie stosowali je jednak na określenie ofiary w sensie sakralnym: chodziło o zwierzę zabijane dla bóstwa. W źródłach nie ma natomiast poświadczonych przypadków użycia tego słowa w znaczeniu „ofiary przestępstwa”. Najbliższym znaczeniowo zwrotem stosowanym w łacinie byłoby *iniuriam² pati*, co mogło oznaczać właśnie „stać się ofiarą przestępstwa” (dosłownie: „cierpieć bezprawie”). Greckim odpowiednikiem był zwrot *ta adika paschein*. Termin stosowany przez Rzymian stanowił zatem kalkę z greki.

Autor terminu „wiktymologia” i ojciec tej gałęzi nauki, Benjamin Mendelsohn ukuł ten neologizm wzorując się na terminie „kryminologia”, przy czym wziął pod uwagę nie tyle znaczenie słowa *victima* w łacinie,

¹ Na temat genezy terminu por.: B. Mendelsohn, *The Origin of the Doctrine of Victimology* [w:] *Victimology*, ed. by I. Drapkin, E. Viano, Toronto–London 1974, s. 3–11; E. Bieńkowska, *Wiktymologia. Podstawowe pojęcia i kierunki badawcze*, SP 1976/3, s. 139–163; E. Bieńkowska, *Koncepcje wiktymologii – próba określenia zakresu badań*, PPK 1990/3, s. 21–30; E. Bieńkowska, *O koncepcjach współczesnej wiktymologii*, PiP 1991/11, s. 64–70; E. Bieńkowska, *Wiktymologia. Koncepcje, kierunki badań, perspektywy*, Ossolineum 1992, s. 14–20; E. Bieńkowska, *Wiktymologia. Zarys wykładu*, Warszawa 2000, s. 15; G. Kirchhoff, *History and Theoretical Structure of Victimology* [w:] *International Handbook of Victimology*, ed. by S. Shoham, P. Knepper, M. Kett, Boca Raton 2010, s. 95 i n.

² W tym przypadku *iniuria* jest rozumiana *sensu largo* – jako „bezprawie”, a nie *sensu stricto* – jako „zniewaga”. Por. D. 47,10,1 pr. (Ulp. 56 *ad ed.*).

ile raczej zakres znaczeniowy angielskiego *victim*. Można oczywiście zwrócić uwagę na fakt, że *lege artis* przy tworzeniu terminów naukowych powinno się unikać łączenia ze sobą korzeni greckich i łacińskich, jeśli zatem *-logia*, to i początek powinien być grecki. Problem jednak polega na tym, że tworząc termin oznaczający „naukę o ofiarach przestępstw” tą drogą, doszlibyśmy do nazwy „patologia”, która ma już określone, zupełnie inne konotacje. „Wiktymologia” jest terminem przyjętym w nauce, jasno określonym i dobrze brzmiącym, co B. Mendelsohnowi należy poczytać za jedną z jego wielu zasług.

Rozważania dotyczące starożytnych wizji i poglądów na ofiarę przestępstwa należy zacząć od filozofii. W tej bowiem dziedzinie pojawiły się definicje, a także próby kategoryzacji. Kluczowe wydają się rozważania Arystotelesa³, wyjątkowego człowieka, geniusza swoich czasów, daleko wybiegającego poza epokę, w której żył. Jego *Retoryka* to jeden z wielu starożytnych podręczników wymowy, tak namiętnie uprawianej przez Greków i Rzymian. Arystoteles wyróżnił trzy rodzaje wymowy: polityczną, popisową i sądową. We fragmentach *Retoryki* poświęconych wymowie sądowej znajdują się rozdziały zdumiewająco nowoczesnie ujmujące kwestie przestępstwa, winy, sprawcy i ofiary. Niektórych z proponowanych tam definicji nie powstydziliby się i współczesny prawnik.

Według Stagiryty ofiarą jest ten, kto od drugiej osoby doznaje niesprawiedliwości, krzywdy wyrządzonej umyślnie⁴. Autor wymienił też okoliczności, które przyczyniają się do wiktymizacji, jak również sprzyjające jej cechy ofiary. Otóż narażeni są ci, którzy mają to, czego innym brakuje: czy to dlatego, że tego potrzebują, czy dla zbytku, czy wreszcie po prostu dla przyjemności⁵. Nie ma znaczenia, czy ofiara i sprawca mieszkają blisko siebie, czy daleko⁶. Ofiarami stać się mogą osoby ła-

³ Por. E. Bienkowska, *Wiktymologia. Zarys wykładu...*, s. 9–10.

⁴ Arystoteles, *Retoryka* (dalej jako: Aristot., *Rhet.*) 1,13,5. Por. także polskie tłumaczenie H. Podbielskiego: Arystoteles, *Retoryka – Poetyka*, Warszawa 1998. Zagadnienie to zostało także opisane w *Etyce Nikomachejskiej* (Aristot., *Nic. Eth.* 5,9,4).

⁵ Aristot., *Rhet.* 1,12,17. Por.: M. Hamburger, *Morals and Law: The Growth of Aristotle's Legal Theory*, New York 1971, s. 76 i n.; J.J. Murphy, R.A. Katula, M. Hoppmann, *Aristotle's Rhetorical Theory*, New York–London 2014, s. 77.

⁶ Aristot., *Rhet.* 1,12,18.

twowierne, które nie zabezpieczają się przed przestępcami, ludzie leniwi, którym nie chce się ścigać winnych, nieśmiali, którzy nie walczą o zysk, a także ludzie, o których mówi się, że są łupem Myzyczyków, czyli tacy, którym wielokrotnie wyrządzano bezkarnie krzywdę. Ostrożności nie zachowują również ci, którzy nigdy jeszcze nie padli ofiarą przestępstwa, oraz ci, którym przydarzyło się to już wiele razy. Dalej wymienił Arystoteles tych, którzy są lub mogą łatwo zostać oczernieni, jako że nie ścigają przestępców, ponieważ boją się sędziów lub nie są w stanie ich przekonać⁷.

W tym miejscu, nieco na marginesie rozważań, warto dodać, że wśród starożytnych powszechny był oczywiście lęk przed przestępcami. Ponieważ strach można nieco złagodzić śmiechem, sytuacje naukowo sklasyfikowane przez Arystotelesa dawały asumpt do żartów. Z czasów antycznych zachował się tylko jeden zbiór dowcipów, datowany na IV–V wiek n.e., zatytułowany *Philogelos* („Ten, który kocha śmiech”), przy czym zapisane w nim dykteryjki często pochodzą z dużo wcześniejszych czasów. O ludziach zbyt leniwych albo zbyt przerażonych, żeby zareagować na przestępstwo, traktuje następujący dowcip⁸:

Philogelos 211a:

„Dwaj bojaźliwi spali razem. Do ich izby zakradł się złodziej i ściągnął z nich płaszcz. Gdy zauważył to jeden z nich, powiedział do drugiego:

– Wstawaj i łap tego, co ukradł płaszcz!

Tamten na to:

– Zostaw! Kiedy przyjdzie wynieść materac, złapiemy go obaj!⁹.”

Dowcip ten dotyka bardzo ciekawej kwestii jawności kradzieży. *Furtum manifestum* zachodziło wówczas, gdy sprawca został przyłapany¹⁰. Nie wystarczyło, że ktoś go widział. Jeśli na przykład domownik schował

⁷ Aristot., *Rhet.* 1,12,19–22.

⁸ Por. A. Tarwacka, *Obrócić prawo w żart. Instytucje prawne w zbiorze dowcipów „Philogelos”*, Warszawa 2016, s. 175.

⁹ Przekład pochodzi z wydania *Philogelos albo śmieszek. Z facecji Hieroklesa i Philagriosia*, przeł. J. Łanowski, Ossolineum 1986. W pozostałych przypadkach przekłady tekstów źródłowych zostały sporządzone przez autorkę.

¹⁰ D. 47,2,3 pr. (Ulp. 41 *ad Sab.*).

9788381074216 W01P01

ISBN 978-83-8107-421-6

9 788381 074216

Cena 139 zł (w tym 5% VAT)